

ANDMEID HALL- JA MUSTRÄSTA PESITSEMISEST VILJANDI ÜMBRUSES AASTATEL 1969-1993

Endel E d u l a
Malmi 8-24, Viljandi EE-2900

Autor on lindude pesitsemist Viljandi ümbruses jälginud alates 1956. aastast, peamiselt otsides mitmesuguste lindude pesi. Üheks paremini jälgitavaks lindude grupiks osutusid rästad, kellede pesi oli kerge leida ja lindude esinemine piirkonnas sage. 1968. aastaks kogunenud materjali alusel ilmus 1972. aastal kokkuvõte (Edula, 1972; Edula & Onno, 1972). Sellest ajast möödunud 25 aasta jooksul kogunenud vaatlusmaterjalide põhjal on võimalik teha jällegi väike kokkuvõte.

Vaadeldava aja jooksul on rästaste esinemise sageduses olnud aastati suuri erinevusi. See kajastub ka leitud pesade arvus. Tõenäoliselt mõjus rästaste arvukusele ka hallvarese väga vähene esinemine vaatlusperioodi algul. Pesarüüstajate arvu suurenedes algas rästaste arvu vähenemine alates hallrästast ja vainurästast. Madalseis oli aastatel 1988-1990. Aastatel 1970-1975 oli mõnes metsatukas selline rästaste laul terve maikuu jooksul, nagu nüüd kehtib vaid just saabunud suurema rästaparve puhul. Viimastel aastatel on rästaste arv jällegi suurenenud.

Järgnevalt liikide lõikes lähemalt.

Hallrästas

Kirjanduse andmeil saabub hallrästas Eestisse keskmiselt aprilli esimestel päevadel (Rootsmäe & Rootsmäe, 1972; Rootsmäe & Rootsmäe, 1981). Viljandi ümbrusesse saabuvad hallrästad mõned päevad varem. Viimaste aastate soojad talved ja varased kevaded on saabumist veelgi varasemaks nihutanud. Aastatel 1960-1968 oli keskmiseks saabumisaajaks siin 3. aprill (Edula, 1972). Praeguse vaatlusperioodi keskmiseks sain aga 27. märtsi piiraegadega 2. veebruar (1993) kuni 10. aprill (1976) (vt. tabel 1). Mõnedel aastatel on üksikuid isendeid siinkandis ka talvitanud. Suuremaid salkau on mõnel aastal kohatud veel aastavahetuse paiku (marjarikastel aastatel). Varajasemate kevadiste saabumiste korral on linde enamasti üksikult kohatud, vahest ka väikeste salkadena. Hilisemate saabumiste korral tuleb kohe suurem parv, sageli koos vainurästaga.

Tabel 1. Hallrästa kevadine saabumine vaatlusalale.

Table 1. Arrival of Fieldfare to the observation area.

Aasta	Kuupäev
1969	10.04
1970	05.04
1971	04.04
1972	26.03
1973	24.03
1974	24.03
1975	01.03
1976	10.04
1977	25.03
1978	01.04
1979	05.04
1980	09.04
1981	02.04
1982	27.03
1983	01.04
1984	29.03
1985	05.04
1986	30.03
1987	29.03
1988	02.04
1989	23.03
1990	28.02
1991	23.03
1992	23.03
1993	22.02
Mediaan	29.03
Varaseim	22.02
Hiliseim	10.04

Vaatlusperioodi algul pesitsesid hallrästad Viljandi ümbruses mitme hajusa kolooniana, sest nende peamist venlast – hallvarest – elutses piirkonnas vähe. Kolooniad olid nii metsatukkades kui ka parkides enamasti mõne niiskema koha läheduses. Parkides ja vanemas metsatukas asusid pesad sageli kõrgetel puudel ja neid ei õnnestunud leida. Alates 1976. aastast vähenes vaatluspiirkonnas pesitsevate hallrätaste arv tunduvalt. Arvukus jäi madalaks pikaks ajaks. Sel perioodil õnnestus pesi leida võrdlemisi vähe. Suurenenud on vareslaste arvukus. Hõredalt paiknevad rästapesad rüüstati sageli pesitsusaja algul. Alles 1992. a. tekkis ühte noorde kuusikusse tugevam tiheda asustusega hallrätakoloonia, kus ka paljudel paaridel õnnestus pojad üles kasvatada.

Pesa ehitamise algus oleneb suuresti kevade arengust. Viimasel ajal leiab see enamasti aset aprilli keskpaiku, mil maapind on sulanud. Ehitamiseks näivad eriti sobivat soojad sombused hommikupoolikud. Pesa materjaliks kasutatakse peamiselt kuluheina, segades vahekihti tublisti pori ja vooderdades selle seest peene kuluheinaga. Harilikult ehitavad hallrästad pesa vaid üheks korra. Sobivas kohas olevale pesale on mõnikord teisel aastal ehitatud uus pesa. Ühel korral (1974. a.) õnnestus tuvastada hallrästa pesitsemine kahel korral ühes ja samas pesas. Teistkordsel pesitsemisel vooderdati pesa uue kuluheinaga. 26. aprillil oli selles pesas 3 muna (täiskurnas 5 muna) ning 1. juunil 4 muna (täiskurnas jällegi 5 muna). 1975. aastal leiti rästapesa üheksa munaga, milledest 6 olid hallrästa, 3 aga laulurästa munad. Pesa oli ehitatud laulurästa pesa, pesalohk vooderdatud kuluga. Võimalik, et laulurästa pesi on alusena kasutatud sagedamini. Alust selliseks väiteks annab fakt, et vahel on leitud pesi, millede väliskihis on kasutatud hallrätaste ebaomaseid materjale – sammalt ja oksaraage.

Tabel 2. Hallrästa poolt kasutatavad pesaalused.

Table 2. Nest sites used by Fieldfare.

Alus	Arv
Kuusk	231
Mänd	39
Lehis	1
Sarapuu	15
Lepp	35
Saar	18
Kask	15
Paju	44
Toomingas	15
Õunapuu	14
Tamm	14
Saarvaher	19
Pappel	5
Pihlakas	7
Leeder	3
Jalakas	7
Pärn	2
Murdunud kuusk	5
Murdunud tüügas	14
Ehitise sein	3
Muud kohad	7

Pesapuuna on kõige sagedamini kasutatud kuuske (tabel 2), kuna see on okaspuudest antud piirkonnas kõige sagedasem. Mände leidub vähe. Okaspuudelt on leitud üle 50% teadaolevatest pesadest. Enamus kevadisi pesi paikneb okaspuudel. Hiljem leidub pesi järjest rohkearvulisemalt ka lehtpuudel. Sageli on kasutusel murdunud puude püstijäänud tüükad. Viimasel ajal on pesi leitud ka hoonete seinte karniisidelt, ka pesakastide katustelt. Varasemate vaatlustega võrreldes (Edula, 1972) on vähenenud kuuse osatähtsus pesapuuna. Vanemas metsas väikese arvukuse ja hilisema pesitsemise korral eelistatakse lehtpuid. Vahel pesitsetakse ka aedades õunapuudel.

Vaatlusperioodil on hallrästa pesi leitud 0,6 kuni 16 m kõrguselt. 512 pesa keskmiseks kõrguseks on 3,91 m. See on veidi vähem kui eelmisel vaatlusperioodil (tabel 3). Kõige sagedamini on pesi leitud 2-3 m kõrguselt.

Tabel 3. Hallrästa pesade kõrgus.

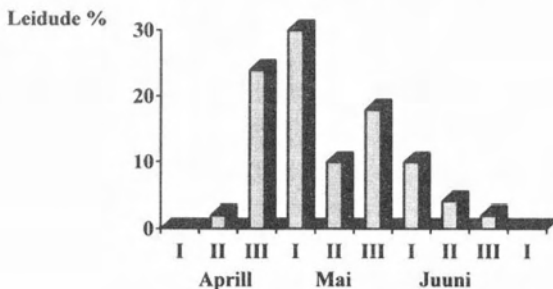
Table 3. Nest height of Fieldfare.

Kõrgus	Arv
0,1 ... 1,0	6
1,1 ... 2,0	92
2,1 ... 3,0	147
3,1 ... 4,0	89
4,1 ... 5,0	72
5,1 ... 6,0	41
6,1 ... 7,0	24
7,1 ... 8,0	20
8,1 ... 9,0	8
9,1 ... 10,0	4
üle 10	9
Pesi kokku	512
Keskmine	3,9

Varaseim esimene muna on pesast leitud 19. aprillil 1990. a. ja 20. aprillil (aastatel 1971, 1972, 1973). See on kaks päeva varem kui eelmisel vaatlusperioodil, kuid näiteks hilisem kui Puhtus (Jõgi, 1963) ja Muhus (Saat, 1974). Kõige hilisem munemise algus oli 26. juuni 1980. a. (joon. 1). Aeg, mil pooltes pesades oli esimene muna munetud, on nihkunud hilisemaks ja on vaadeldaval perioodil 8. mai. Võib oletada teise kurna osatähtsuse suurenemist ja ka võimalikke järelkurni. Teist kurna alustatakse enamasti mai kolmandal dekaadil.

409 täiskurna keskmiseks suuruseks on 5,5 muna ja see on väiksem varasemate vaatluste tulemusest. Suuremad keskmised kurna suurused olid vaatlusperioodi algul (tabel 4). 1969. a. leiti üks pesa 8 pojaga. Pärast 1975. aastat on 7 munalisi kurni leitud vaid kaks, kogu vaatlusperioodil vaid 14 (3,4%). Sagedaseim on kuuemunaline kurn (üle 50%). Kõige rohkem oli mune pesades, kus alustati munemist mai esimesel poolel. Juunis oli keskmine kurna suurus juba vaid 4,7 muna (56 kurna). Täiskurnana arvestamisel on aluseks võetud ka poegadega leitud pesad (v.a. pesad, milledest väljalend on juba alanud). On olnud juhuseid, kui vanalinnu ootamatult kiirel põgenemisel on pesast kaasa tõmmatud mõni väike poeg või ka muna.

25 pesa välismõõtmed olid keskmiselt 17,4 x 15,4 cm ja pesa kõrgus 12,6 cm (15,1-21 x 12,5-19,5 cm; h=9-21,5 cm); 27 pesalohu keskmised mõõtmed: 10,5 x 9,4, sügavus 6,4 cm (9,5-12,5 x 8-9,9 cm; h=5,3-7,5 cm).

Joon. 1. Hallrästa esimese muna munemise aeg.
Fig. 1. Time of laying the first Fieldfare's egg.

Tabel 4. Hallrästa täiskurna suurus aastatel 1969-1993.
Table 4. Complete clutch of Fieldfare in 1969-1993.

Aasta Year	Kurna suurus / Clutch size							Kurnade arv No. of clutches	Keskmine Average
	2	3	4	5	6	7	8		
1969				8	14	3	1	26	5,9
1970			1	5	20	3		29	5,9
1971				10	6			16	5,4
1972				2	15	2		19	6,0
1973	1	3	6	17	25	2		54	5,3
1974		1	4	22	22	1		50	5,4
1975		2	1	11	18	1		33	5,5
1976					4			4	6,0
1977			1	3	1			5	5,0
1978					2			2	6,0
1979				3	4			7	5,6
1980				6	4			10	5,4
1981			2		1	1		4	5,3
1982				4	5			9	5,6
1983			1	1	3			5	5,4
1984			2	3	4			9	5,1
1985				4				4	5,0
1986			3	3	3			9	5,0
1987			3	5	10			18	5,4
1988				3	3			6	5,5
1989		1	1	7	2			11	4,9
1990			1	1	2			4	5,3
1991				6				6	5,0
1992		1	6	12	17			36	5,3
1993				11	21	1		33	5,7
Kokku Total	1	8	32	147	206	14	1	409	5,5

Munamõõmetes on küllaltki suuri kõikumisi (ka kurnasiseselt). 108 muna keskmiseks suuruseks on kõnesoleval perioodil 28,8 x 21,0 mm (24,9-35,1 x 19,3-23 mm). 35 muna keskmine kaal on 6,6 g (5,8-9,0 g).

30% pesade saatuse kohta ei ole andmeid. Ülejäänud pesadest hukkus 42,6% (tabel 5). Seega oli edukaid pesitsemisi rohkem kui ebaedukaid. Edukaimad olid varane ja hiline pesitsemine, vahepealsel perioodil oli hukkunud pesi rohkem (tabel 6). Siinkohal on arvestatud ka täiskurni, millede saatust ei teata.

Tabel 5. Hallrästa pesitsusedukus eri aastatel.
Table 5. Breeding success of Fieldfare in different years.

Aasta Year	Edukad pesad Successful nests		Hukkunud pesad Unsuccessful nests		Saatust teadmata Unknown fate
	arv / No.	%	arv / No.	%	
1969	13	42	8	26	10
1970	15	39	11	29	12
1971	5	21	7	29	12
1972	10	43	12	52	1
1973	28	44	10	16	26
1974	12	20	25	42	22
1975	18	40	22	49	5
1976	1	14	4	57	2
1977	1	11	6	67	2
1978	0	0	1	33	2
1979	3	37	4	50	1
1980	6	55	4	36	1
1981	4	100	0	0	0
1982	5	38	5	38	3
1983	3	30	4	40	3
1984	7	70	0	0	3
1985	2	50	0	0	2
1986	6	67	0	0	3
1987	8	42	3	16	8
1988	3	50	0	0	3
1989	5	42	5	42	2
1990	2	33	4	67	0
1991	2	33	3	50	1
1992	28	70	2	5	10
1993	14	37	9	24	15
Kokku	201	40	149	30	149

Tabel 6. Hallrästa pesitsusedukus eri perioodidel.**Table 6.** Breeding success of Fieldfare in different periods of breeding.

Kurna alustamise aeg Commencement of laying	Täiskurni No. of clutches	Edukaid / Successful		Keskmine kurna suurus Average clutch size
		kurni / clutches	%	
Aprillis	111	63	57	5,7
Mai I poolel	146	61	42	5,7
Mai II poolel	96	40	42	5,2
Juunis ja hiljem	56	30	54	4,7
Kokku / Total	409	194	47	5,5

Kindlat haudeperioodi pikkust ja poegade pesasoleku aega on registreeritud vähe. 19 pesas oli keskmiseks haudeajaks 12 päeva (11-14 päeva). Poegade pesas oleku ajaks oli keskmiselt 12 päeva (kuuel juhul 12-13 päeva). Pojad ei ole pesast lahkudes veel lennuvõimelised. Kahes leitud pesas on koorumata jäänud kogu kurn. 1991. a. 20 juunil leitud pesas (leidmisel 1 muna, täiskurnas 5 muna) haudus lind pesal veel 14 juulil. Teisel korral (1993. a. kevadel) hüljati pesa varem. 1993. aastal leidsin ka teise ebaeduka pesa, kus 6 munast koorus vaid 2 poega. Peale nende on mädamune pesadest leitud enamasti ühekaupa. Eeltoodud juhuseid arvesse võtmata leiti mädamune kokku vaid 40.

EOÜ on jõudnud Internetti

Eesti Ornitoloogiaühingul

on nüüd Internetis ka oma kodulehekülj aadressil:

<http://www.loodus.ee/EOY/>

Lehekülje looja ja hoidja: *Eve Sankovski*

Kodulehekülj valmis projekti "Loodus ja Internet" raames, mida rahastas Avatud Eesti Fond.

Projekti juht: *Raivo Mänd*.

Tabel 7. Musträsta kevadine saabumine vaatlusalale.

Table 7. Arrival of Blackbird to the observation area.

Aasta	Kuupäev
1969	11.04
1970	03.04
1971	28.03
1972	26.03
1973	25.03
1974	24.03
1975	17.03
1976	02.04
1977	14.03
1978	26.03
1979	06.04
1980	06.04
1981	02.04
1982	21.03
1983	01.04
1984	29.03
1985	01.04
1986	30.03
1987	08.04
1988	02.04
1989	20.03
1990	13.03
1991	23.03
1992	20.03
1993	08.03
Mediaan	28.03
Varaseim	08.03
Hiliseim	11.04

Musträstas

Musträstas on käesoleval vaatlusperioodil Viljandi ümbruses tavaline haudelind. Pesaleide on aastati kuni 15. Üksikud linnud on mõnel talvel siin ka talvitanud. Vaatlusperioodil on musträsta keskmiseks saabumisaajaks 27. märts (08.03.1993 kuni 11.04.1969, vt. tabel 7). Soojade talvede ja kevadete mõjul on saabumise aeg muutunud varajasemaks. Massilist musträsta saabumist ei ole täheldatud.

Pesitsemiseks kasutab musträstas kõiki metsatüüpe, lisaks veel puisniite, aedu ning parke.

Võrreldes teiste rästastega kasutab musträstas kuuske pesapuuna märksa harvemini (23%). Päris maast on leitud seni vaid 2 pesa (vt. tabel 8). Sageli on pesa sarapuu pöösas tüvede vahele kogunenud prahil. Suur osa linde pesitseb tuulest ümber paisatud kuuskede juurestikus ja murdunud puude tüüka otstel. Sageli eelistab ta jämedamate okste ja harude hargnemiskohti. Pesa paikneb suhteliselt madalal. Seni on leitud pesi kuni 6 m kõrguselt, sagedamini 1 m kõrguselt. 171 pesa keskmiseks kõrguseks on 1,3 m (tabel 9).

Pesa on küllalt kogukas ja välisehituses kasutatud materjal varieerub oluliselt. Enamuse leitud pesade oluliseks väliskihi ehitusmaterjaliks oli sammal, vähem leidub kulu, raage, samblikke (tabel 10). Muldne vahekiht on nõrgem ja õhem kui hallrästal. Seesmine vooderdus on peenemast kulust.

Tabel 8. Musträsta poolt kasutatavad pesaalused.**Table 8.** Nest sites used by Blackbird.

Alus	Arv
Kuusk	39
Mänd	2
Sarapuu	20
Lepp	21
Saar	1
Kask	6
Paju	13
Toomingas	6
Leeder	1
Jalakas	1
Maapind	2
Murdunud kuusk	16
Tuuleheite juured	15
Murdunud tüügas	13
Oksahunnik	7
Ehitise sein	1
Muud kohad	6

Tabel 9. Musträsta pesa kõrgus.**Table 9.** Nest height of Blackbird.

Kõrgus	Arv
Maapinnal	2
0,1 ... 1,0	86
1,1 ... 2,0	56
2,1 ... 3,0	18
3,1 ... 4,0	7
4,1 ... 5,0	1
5,1 ... 6,0	1
Pesi kokku	171
Keskmine	1,3

Tabel 10. Musträsta pesamaterjalist.**Table 10.** Nest material of Blackbird.

Materjalide kombinatsioon	Arv
Combination of materials	No.
Sammal	17
Sammal + muu	23
Kulu	4
Kulu + muu	1
Raod + muu	2
Sammal + kulu	18
Sammal + kulu + raod	29
Sammal + raod	30
Kulu + raod	10
Sammal + osjad + raod + kulu	1
Kulu + raod + sammal + kaselehed	2
Sammal + raod + sõnajalg	3
Raod + kulu + sõnajalg	4
Kokku	144

Mõõdetud 13 pesa välismõõtmed on 18,7-15,7 cm ja pesa kõrgus 14,4 cm (15-22 x 11-18 cm ja h=9-22 cm). Pesalohu läbimõõt on 10,2 x 9,1 cm (9-14 x 8-9,8). Pesalohu sügavuseks on 6,1 cm (5-8 cm). 5 muna keskmisteks mõõtmeteks on 29,9 x 21,5 mm (28,4-33,5 x 20,9-22 mm). Keskmine kaal oli 7,3 g (7,0-7,8 g). Haudeaeg on 12 päeva (11-13 päeva). Poegade pesasoleku aja kohta täpsemaid vaatlusi ei ole, kuid ka see näib olevat 12 päeva ringis.

Uut kirjandust

Lääne-Eesti Saarestiku Biosfääri Kaitseala väljaanne

ESTONIA MARITIMA

Publication of the West-Estonian Archipelago Biosphere Reserve

Number 1 1996

ISSN 1406-0396
ISBN 9985-60-179-3

The Barnacle Goose in Estonia Aivar Leito

Enamus muusträstaapaare alustab pesitsemist mai esimesel poolel. Pooltes leitud pesades oli esimene muna munetud 11. maiks. Tervelt 8% leitud pesadest muneti esimene muna alles juuni III dekaadil. Kõige enam on leitud 4 ja 5 munalisi kurni. Kuue munaga on leitud vaid 2 pesa. 139 täiskurna keskmiseks suuruseks on 4,4 muna (tabel 11). Pesitsusaja keskel leitud pesades on munade arv suurem kui aprillis ja juunis alustatud pesades (tabel 12), kuigi mõlemad leitud kuuemunalised kurnad pärinesid juunist.

Kõigist leitud pesadest õnnestus pesitsemine ligi 41%-l. Kui jätta arvestamata 20 teadmata saatusega pesa, hukkus mitmesugustel põhjustel 153 pesast 82 (seega siis 53,6%). Niisiis oli edukaid pesi 46,4% (tabel 13). Mädamune on leitud vaid ühekaupa kokku 13.

Leitud pesade alusel võib arvata, et muustrastas pesitseb siin suve jooksul kuni kolm korda. 27. aprillil 1984 a. leiti lepikust paju harude vahelt pesa 1 munaga. 20. mail rõngastati 4 poega. 28. mail oli pesa tühi. Samal päeval leiti uus pesa umbes 10 m kauguselt kase harude vahelt 1 munaga. 17.06. rõngastati 5 poega. Pojad olid pesas veel 24. juunil. 8. juulil oli samas pesas 2 muna. 28. juulil rõngastati 3 poega. Nagu teistegi rästaste puhul, ei oska ka muustrasta pojad pesast lahkumisel veel korralikult lennata.

Tabel 11. Muustrasta täiskurna suurus aastatel 1969-1993.

Table 11. Clutch size of Blackbird in 1969-1993.

Aastad Years	Kurna suurus / Clutch size					Kurnade arv No. of clutches	Keskmine Average
	2	3	4	5	6		
1969-1973	1		9	6	1	17	4,4
1974-1978		3	18	9		30	4,2
1979-1983	2		12	20		34	4,5
1984-1988		1	6	14		21	4,6
1989-1993	1	2	16	17	1	37	4,4
Kokku / Total	4	6	61	66	2	139	4,4

Tabel 12. Muustrasta pesitsusedukus eri perioodidel.

Table 12. Breeding success of Blackbird in different breeding periods.

Kurna alustamise aeg Commencement of laying	Täiskurni No. of clutches	Edukaid Successful		Keskmine kurna suurus Average clutch size
		kurni / clutches	%	
Aprillis	39	18	46	4,2
Mai I poolel	30	7	23	4,6
Mai II poolel	25	16	64	4,7
Juunis ja hiljem	45	27	60	4,3
Kokku / Total	139	68	49	4,4

Tabel 13. Musträsta pesitsusedukus eri aastatel.
Table 13. Breeding success of Blackbird in different years

Aasta Year	Edukad pesad Successful nests		Hukkunud pesad Unsuccessful nests		Saatus teadmata Unknown fate
	arv / No.	%	arv / No.	%	
1969	1	0	1	100	0
1970	3	50	1	17	2
1971	1	33	1	33	1
1972	3	27	7	64	1
1973	1	20	3	60	1
1974	5	33	9	60	1
1975	6	75	1	12	1
1976	4	57	3	43	0
1977	2	50	0	0	2
1978	1	33	2	67	0
1979	0	0	2	67	1
1980	2	33	3	50	1
1981	4	50	3	37	1
1982	3	30	7	70	0
1983	10	83	2	17	0
1984	5	38	7	54	1
1985	1	17	2	33	3
1986	0	0	0	0	0
1987	0	0	1	100	0
1988	1	50	0	0	1
1989	4	57	3	43	0
1990	0	0	1	100	0
1991	3	25	8	67	1
1992	5	33	9	60	1
1993	7	50	7	50	0
Kokku	71	41	83	48	19

**   ***   ****   ****   ****   ****   ****   ****   ****   **

JÄRGMINE "HIRUNDO" ILMUB
 1997. AASTA KEVADEL JA SEE ON
 TERVENISTI PÜHENDATUD
 RÖÖVLINDUDELE.
 TOIMETAJAKS *Asko Lõhmus*.